

УДК 330.142.22(477)

Шевців С.М., старший кредитний фахівець[©]
ПАТ «ФОЛЬКСБАНК»

АНАЛІЗ МЕХАНІЗМУ ТА ДЖЕРЕЛ ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ БАНКІВ УКРАЇНИ

У статті досліджено механізм формування власного капіталу банків України як складовий елемент фінансового механізму. Запропоновано стратегічне планування у напрямі кредитування як один з елементів у механізмі формування власного капіталу.

Ключові слова: капітал, власний капітал, фінансовий механізм банку, механізм формування власного капіталу, інформаційне забезпечення, залучені кошти, диверсифікація кредитних послуг.

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що в економічній літературі аналіз формування банківського капіталу належно не вивчений, поданий лише епізодичними публікаціями. В той час як процес формування власного капіталу банків сьогодні особливо актуальною проблемою сьогодні. Адже вагома специфіка банківського бізнесу полягає в тому, що більшість його капіталу формується за рахунок залучених коштів та кредитування, а специфічним є сам товар в цьому бізнесі, який не потребує переробки та не підвладний впливу нецінових факторів, адже гроші – товар з найбільшим попитом. Необхідно звернути увагу, що механізм формування власного капіталу банку властивий ринковим відносинам, оскільки в умовах адміністративно-командної економіки не могло існувати такого поняття: всі ресурси банків виступали об'єктом державної власності, а банківська система була складовою загальнодержавної господарської системи.

На думку авторів, особливо актуальним аналіз формування капіталу банківських установ стає в умовах підвищення обсягів інвестування в банківський сектор України, а саме при аналізі доцільності вкладання коштів в цей бізнес та визначення вартості комерційних банків, якщо інвестиції передбачають володіння значним пакетом акцій або ж повне володіння певним банком.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні роки вітчизняні та зарубіжні вчені-економісти проводили аналіз та дослідження сфери формування власного капіталу банків: Алексеєнко М.Д., Бланк І.А., Дзюблюк О.В., Теплова Т.В., Шаповалов А.В., Шелудько Н.М. та інші.

Мета статті. Метою дослідження, викладеного в цій статті, є висвітлення механізму формування власного капіталу банку, що змінюється

та вдосконалюється відповідно до ринкових відносин; вивчення механізму як що-небудь статистичне та незмінне, оскільки він перебуває у постійному розвитку, пройшовши чимало стадій від простої функціональної до складної управлінської системи.

Виклад основного матеріалу. Висвітлюючи тему механізму та джерел формування власного капіталу банків України, розпочати, на нашу думку, варто з інформаційного забезпечення, що являє собою процес цілеспрямованого безперервного підбору інформаційних даних, які є необхідні для здійснення аналізу, планування та прийняття оперативних управлінських рішень щодо формування власного капіталу банку [7, с. 239].

Адже саме інформаційне забезпечення – це основа наукового пізнання механізму формування власного капіталу банку, що вміщує різноманітну фінансову, комерційну, економічну інформацію. Без фінансової інформації не можуть діяти фінансові методи та важелі, не матиме підґрунтя нормативно-правове забезпечення. Інформаційне забезпечення має об'єктивно відображати стан банку в будь-який момент часу і з будь-яким рівнем деталізації, а інформація має відповідати таким принципам, як: системність, порівняність, нормативність, повнота, вірогідність та відкритість. На мою думку, лише вірогідна та якісна інформація дає змогу мінімізувати ризики. Також, інформаційна система не лише забезпечує необхідною інформацією управлінський персонал і власників (акціонерів) банку, а й задовольняє інтереси існуючих та потенційних клієнтів банку, Національного банку України (НБУ), аудиторських компаній. Інформаційне забезпечення механізму формування власного капіталу банку знаходить своє відображення у системі показників, які умовно можна поділити на три групи:

1. Показники, що характеризують обсяг, структуру та динаміку власного капіталу банку.
2. Показники, що характеризують вартість капіталу загалом та окремих його складових зокрема.
3. Нормативні показники, дотримання яких контролюється НБУ.

А суть механізму формування власного капіталу банку, на мій погляд, варто розкривати як один з елементів фінансового механізму.

Саме поняття «механізм» запозичено з механіки, де його розуміють як «пристрій (сукупність ланок або деталей), що передає чи перетворює рух» [1, с. 431]. Словник [2] тлумачить поняття механізм як систему, що визначає порядок якого-небудь процесу, діяльності [2, с. 355]. Отже, механізм – це спосіб функціонування певної системи.

Щодо механізму формування власного капіталу банку, то він є одним зі складових елементів фінансового механізму. Сучасний економічний словник дає загальне розуміння фінансового механізму як сукупності фінансових стимулів, важелів, інструментів, форм та способів регулювання економічних процесів і відносин [3, с. 369]. Фінансовий механізм, на нашу

думку, варто розглядати з позицій теорії фінансів та фінансового менеджменту. А у теорії фінансів існують різні підходи до визначення поняття фінансового механізму, але чітко простежується єдність поглядів науковців на фінансовий механізм як сукупність форм і методів організації фінансових відносин. Так, фінансово-кредитний словник визначає фінансовий механізм як сукупність форм і методів, за допомогою яких забезпечується функціонування системи розподільчих та перерозподільчих відносин, здійснюється формування доходів і накопичень, створення й використання централізованих і децентралізованих фондів фінансових ресурсів [2, с. 403]. Такої самої думки дотримується О. П. Кириленко: фінансовий механізм – це сукупність конкретних форм і методів забезпечення розподільчих, перерозподільчих відносин, утворення доходів, фондів грошових коштів [5, с. 184].

Фінансовий механізм банку з точки зору управлінської функції є системою управління фінансовою діяльністю банку і включає фінансові механізми, які стосуються різних напрямків діяльності банку: формування фінансових ресурсів, прибутку, кредитного портфеля та ін.

На відміну від фінансового механізму банку, механізм формування власного капіталу банку опосередковує виконання управлінських функцій лише щодо формування власних коштів банку і пов'язаний з певними заходами, спрямованими на забезпечення банків їх достатнім обсягом для здійснення ефективної діяльності банківських установ. Механізм формування власного капіталу банку, характеризуючи сферу об'єктивно існуючих розподільчих відносин, властивих банківській діяльності, виступає складовим елементом фінансового механізму, і тому для нього характерними є такі основні елементи як і фінансові методи, важелі та відповідне забезпечення. Що цікаво, цей механізм, з одного боку, зумовлений існуванням об'єктивно існуючих перерозподільчих відносин, притаманних банківській діяльності, а з іншого – цей механізм активно впливає на них і може успішно працювати лише за умови оптимального використання всіх його складових.

Зазначу, що для розрахунку достатності власного капіталу банків використовуються основні положення Базельської угоди. Структура та порядок визначення регулятивного банківського капіталу визначається Інструкцією «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні», затвердженою постановою Правління НБУ від 28 серпня 2001 р. № 368 [4], та в інших нормативних актах Національного банку України, які базуються на міжнародних стандартах і враховують основні вимоги Базельського комітету до оцінки банківського капіталу.

Механізм формування власного капіталу, на думку авторів, відображає один з напрямків стратегії розвитку банку, метою функціонування якого є забезпечення банків достатнім обсягом власного капіталу, здатного забезпечити виконання вимог центрального банку та

прибуткову діяльність. Виступаючи складовою фінансового механізму банку, механізм формування власного капіталу виконує дві основні, на мій погляд, функції:

- ✓ забезпечення виконання нормативних вимог НБУ до якісних і кількісних параметрів власного капіталу;
- ✓ фінансове забезпечення діяльності банку достатнім обсягом власного капіталу.

Основними принципами реалізації механізму формування власного капіталу банку є комплексність, функціональність, ефективність, адаптивність і прозорість.

У механізмі формування власного капіталу виділяють п'ять складових елементів: нормативно-правове, інформаційне й організаційне забезпечення, фінансові методи та фінансові важелі (рис. 1). Механізм формування власного капіталу банку сформований у вигляді кола, яке перебуває у русі, не випадково, адже функціонування цього механізму є безперервним і визначається узгодженістю та взаємодією всіх його складових елементів.

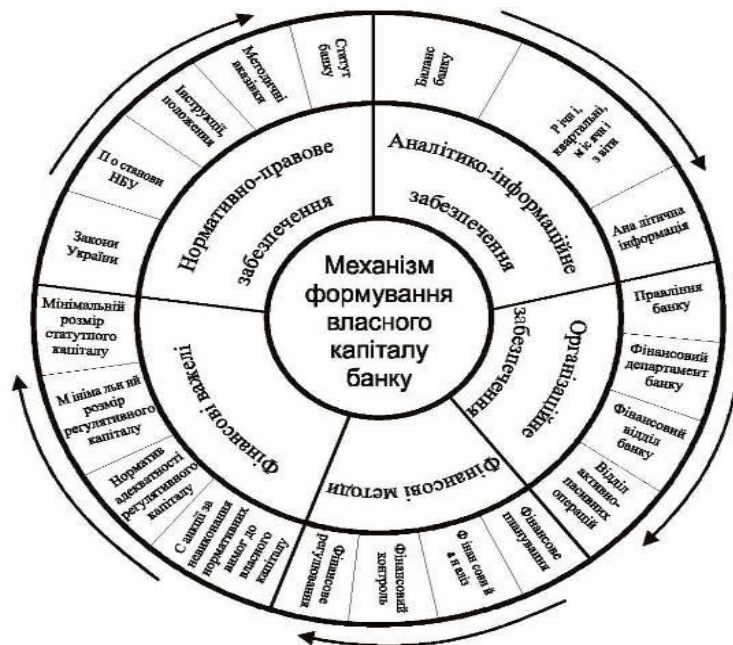

Рис.1. Механізм формування банківського капіталу

Джерело: складено автором на основі даних [8, с.53-54].

На думку авторів, це коло варто включити шостий елемент, який би охоплював диверсифікацію кредитних продуктів. Із узагальненою назвою «стратегічне планування у кредитуванні». Працюючи в сфері кредитування, як практикуючий фахівець, автор дослідження дійшла висновку, що

розробка правильних кредитних продуктів є надто важлива, тому потребує більше уваги. Адже наявність стратегій розвитку в напрямі кредитування є пріоритетною, її закладено в кращих світових практиках банківського управління, відповідно до яких оцінюються результати роботи банку. Конкурентні умови в рамках кредитування це, на наш погляд, шлях до стабільності банку, адже це дохід та висока конкурентність на фінансовому ринку. Також нескладний процес отримання позики та цікаві пропозиції, на мою думку, вагома складова формування власних коштів банку та його успіху на фінансовому ринку. Адже сьогодні в Україні спостерігається низький рівень капіталізації банків, який не забезпечує належним чином їхню фінансову стабільність. Особливо скоротилися обсяги кредитних програм банків.

Позитивним явищем, вважаю, є те, що дедалі більше вітчизняних банкірів починають працювати за новими правилами, що дає можливість давати кредит на підставі серйозного фінансового аналізу замість вимог забезпечення (застави). Ще дотепер важко здолати цю перешкоду для отримання банківського кредиту малими підприємствами. Вітчизняний малий бізнес потребує фінансових ресурсів для розвитку. На фінансово-кредитну підтримку держави підприємці не дуже сподіваються, тому доводиться шукати необхідні фінансові ресурси на банківському ринку запозичень. На сьогодні банківські кредити дають змогу фінансувати витрати, пов'язані з придбанням основних і поточних активів, покриттям таких потреб підприємства як тимчасове збільшення виробничих запасів, виникнення (збільшення) дебіторської заборгованості, іншими зобов'язаннями. На думку авторів, механізм формування власного капіталу буде продуктивнішим, якщо сьогодні кожен банк намагається створити відділ кредитування малого бізнесу і запропонує для підприємців цікаві ексклюзивні продукти. Адже ринок мікрокредитування в Україні не є достатньо розвинутим, а відсоткові ставки за кредитами є надто високі. Однак при аналізі потенційного позичальника є надто багато недопрацьованого, застарілого, що не дає можливості швидко та якісно на високому рівні обслуговувати позичальників, здійснювати кредитування.

Власне розвиток мікрокредитування дозволить банкам зменшити кредитний ризик портфеля, підвищуючи рівень його диверсифікації. Робота за програмами мікрокредитування є хорошою PR-кампанією, здатною принести популярність банку серед широкого загалу потенційних клієнтів. Зі свого боку, невеликі організації зможуть користуватися широким спектром фінансових послуг. Саме в цьому ключ до успішного двостороннього розвитку як банків, так і сектора малого бізнесу.

Також, варто не забувати і про такі вагомі джерела формування власного капіталу банку, як:

1. Статутний капітал банку, який, у свою чергу, формується з акціонерного або приватного капіталу під час організації нового банку

шляхом акумулювання внесків засновників чи випуску і реалізації акцій. Статутний фонд комерційного банку формується лише за рахунок власних коштів акціонерів. Забороняється формування статутного капіталу за рахунок бюджетних коштів, коштів, отриманих у кредит і під заставу.

2. Емісія акцій як форма створення і поповнення статутного фонду комерційного банку регулюється законами України “Про господарські товариства”, “Про цінні папери і фондову біржу”. Перший випуск акцій банку має повністю складатися з простих акцій. Реєстрація і реалізація банком-емітентом першого випуску акцій звільняється від оподаткування на операції з цінними паперами.

Прийнято виділяти два джерела – середовища формування власного капіталу, а саме : зовнішнє та внутрішнє джерело, які і охоплюють вищевказані джерела формування власного капіталу.

Основні складові кожного з джерел формування власного капіталу комерційного банку наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Джерела формування власного капіталу комерційного банку

Джерела формування власного капіталу	
Зовнішні	Внутрішні
Субординований борг	Надлишковий капітал
Гібридні капітальні інструменти	Нерозподілений прибуток
Покупка простих та привілейованих акцій	Прибуток поточного року
	Резерви переоцінки загальних активів

Джерело: складено автором на основі даних [8, с. 52-59].

Стає зрозумілим, що більша частина ресурсів комерційного банку формується за рахунок залучених та позичених коштів, а не власних. Можливості комерційних банків у залученні коштів регулюються НБУ. Зауважу, що згідно з показником платоспроможності банку, нормативне значення якого встановлює НБУ, залучені та позичені кошти не повинні перевищувати розмір власного капіталу більше ніж у 12 разів. Одним з найважливіших компонентів власного капіталу комерційного банку є прибуток від здійснення банківських операцій. Прибуток визначається як різниця між отриманими доходами і витратами. Його рівень не може бути нижчий від базової процентної ставки за пасивними операціями, оскільки в цьому випадку ринкова вартість випущених банком цінних паперів буде нижча ніж номінальна. При встановленні норми доходу на власний капітал необхідно враховувати відсотки, що виплачуються за привілейованими акціями. Помноживши середню норму доходності на розмір власного капіталу, можна визначити масу прибутку, яка скеровується на виплату дивідендів. Вона є основою для розрахунку суми необхідного прибутку.

Висновки. Вищенаведене дає підстави для висновків про те, що головна мета управління капіталом банків полягає в залученні і підтримці

достатнього розміру капіталу для здійснення операційної діяльності і захисту від ризику. Фундаментом фінансового законодавства служить Конституція України. Засади правового забезпечення механізму формування власного капіталу банку закладені в Законах України “Про банки та банківську діяльність” та “Про Національний банк України”. Процес формування капіталу банку регламентується численними правовими нормами: “Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні”, “Положенням про порядок формування та використання банками резервного фонду”, “Методикою розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні”. Інструкції та положення є доповненням до відповідних законів, оскільки вони більш детально регламентують різні аспекти діяльності банку. Крім цього, кожен банк у процесі діяльності керується внутрішньобанківськими методичними рекомендаціями та інструктивними вказівками. У фінансовій науці нема усталеної позиції і не розроблено єдиного підходу до визначення суті механізму формування власного капіталу банку, кожне поняття має своє значення та змістове навантаження. Це пов’язано зі складністю і багатогранністю досліджуваного поняття. Проведене вище дослідження дає змогу визначити суть поняття “фінансовий механізм формування власного капіталу банку”.

А щодо сьогоднішнього, то рівень розвитку стратегічного планування в розрізі диверсифікації кредитних послуг як частини корпоративного управління є доволі низьким. Тільки останнім часом були прийняті законодавчі акти щодо збільшення термінів планування та перші методичні рекомендації щодо самої структури та процесу планування диверсифікації послуг. Ці нововведення є позитивним сигналом розвитку економіки країни в цілому та окремо банківської системи. Але потрібен час для впровадження цих рекомендацій у практичній площині. Сучасний стан характеризується як початковий етап розвитку системи.

Література

1. Словник іншомовних слів / [за ред. чл.-кор. АН УРСР О.С.Мельничука]. – К.: Головред УРЕ АН УРСР, 1974. – 775 с.
2. Словник іншомовних слів / [Уклад.: С.М. Морозов, Л.М.Шкарапута]. – К.: Наукова думка, 2000. – 680 с.
3. Райзберг Б.А. Сучасний економічний словник / Райзберг Б.А., Лозовський Л.М., Стародубцева Е.Б. – 2002. – 512 с.
4. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні: постанова Правління НБУ від 28.08.2001 №368. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
5. Кириленко О.П. Фінанси (теорія і вітчизняна практика): [навч. посібник] / О.П.Кириленко. – Тернопіль: Астон, 2002. – 2012 с.
6. Основні показники діяльності банків України [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

7. Заруба Ю.О. Роль фінансового механізму у підвищенні конкурентноспроможності банків / Ю.О.Заруба // Фінанси України. – 2005. – №1. – С. 64-72.

8. Артус М.М. Фінансовий механізм в умовах ринкової економіки /М.М.Артус // Фінанси України. – 2005. – № 5. – С. 54-59.

Summary
Shevtsiv S.M.
VOLKSBANK

**ANALYSIS OF MECHANISM AND SOURCES EQUITY CAPITAL
OF UKRAINE BANKS**

The mechanism of formation of the own capital of bank establishments of Ukraine is investigated. The analytical survey of formation of the own capital of domestic banks at the present stage their functioning is carried out.

Key words: *capital, equity capital, financial mechanism of bank, attracted money, diversification of credit services.*

Рецензент – к.е.н., доцент Минів Р.М.